

вважають найінформативнішими, цікавими та невідомими.

Окремі статті присвячені трипільській археологічній термінології, знання якої необхідне для розуміння робіт із трипільської проблематики, персоналіям — археологам, історикам, реставраторам, митцям — людям, які долучилися до трипільської тематики.

У книжці також містяться статті, присвячені дослідженням Трипільля на теренах Західної України. На цій території ще наприкінці XIX ст. трипільські пам'ятки вивчали польські дослідники: А. Кіркор, І. Коперницький, В. Пшебиславський, Г. Оссовський та ін. Вони вивчали поселення Більче-Золоте (Вертеба), Більче-Золоте (Парк), Васильківці, Городницю над Дністром, Щитівці, Вигнанку, Кошилівці. У той час територія, на якій було відкрито трипільські пам'ятки, належала до двох імперій — Російської та Австро-Угорської, тому культура мала різні назви у Подніпров'ї і Подністер'ї. Пам'ятки в долині Дніпра В. Хвойка назвав трипільською культурою, а в Галичині вони були відомими під назвою культури мальованої кераміки. Т. Пассек поширила назву „трипільська культура“ на поселення Подністер'я. Вперше професійно вивчав пам'ятки трипільської культури на заході України О. Кандиба. Наприкінці 1920-х рр., за дорученням управи Наукового товариства ім. Шевченка, він працював на Тернопіллі, зокрема повторно досліджував Заліщики, печеру Вертебу поблизу Більча-Золотого, а також пам'ятки поблизу сіл Голігради, Касперівці, Новосілка-Костюкова, Ланівці, Стрільківці, Козаччина, Більче-Золоте та ін. В „Енциклопедії...“ представлена також праця працівників відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР (сьогодні — Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України) — Ю. Захарука, який у 1950—1960-х рр. досліджував Касперівці, Кошилівці, Звенячин, К. Черниш, яка працювала на пам'ятках поблизу сіл Незвисько, Поливанів Яр, Ленківці та ін., В. Кравець, В. Конопля.

Згадані тут і музеї та музейні заповідники, у фондах яких зберігаються археологічні колекції. Зокрема, в „Енциклопедії...“ вміщена стаття про Археологічний музей відділу археології Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України у Львові. У його фондах зберігаються матеріали з таких відомих трипільських поселень, як Поливанів Яр, Блещанка II, Городниця, Кудринці та ін. Окремі статті присвячені приватним колекціям, синхронним європейським культурам, науково-дослідним установам, на базі яких проводяться дослідження трипільсько-кукутенської культурно-історичної спільноти, археологічним експедиціям, науковим конференціям, виставкам.

Після виходу в світ „Енциклопедії...“ з'явилася певна кількість критики, існують різні думки щодо деталей та доцільності певної вживаної термінології. Проте як узагальнювальна та систематизуюча, праця корисна, потрібна та затребувана, оскільки інформація стосовно досліджень Трипільля розпорошена по фахових виданнях, музейних та приватних колекціях і не є доступною для кожного. А трипільські старожитності дуже яскраві — загадкові орнаменти мальованого посуду, антропо- та теріоморфна пластика, спалені поселення. Тому не дивно, що від початків вивчення і до сьогодні вони постійно цікавлять науковців та громадськість. Жодна археологічна культура на теренах України не привертала до себе стільки уваги. Навколо трипільської проблематики не раз виникали псевдонаукові теорії щодо походження „трипільців“ та їхньої історичної долі, проводилися недолугі паралелі з іншими етносами і навіть зі сучасністю. Подібні спекуляції дискредитують археологічну науку. Єдиний метод боротьби з ними — видання якісного наукового продукту для широкої аудиторії. Один з них — „Енциклопедія трипільської цивілізації“. Книжка розрахована на фахівців — археологів, істориків, і на широке коло читачів.

Яна ЯКОВИШИНА

Dariusz Dąbrowski. Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201—1264). Biografia polityczna.— Kraków: Avalon, 2012.— Т. 1.— 538 s.

2012 р. вийшла друком монографія відомого польського медієвіста з Торуня, директора Закладу досліджень історії Русі Університету Казимира Великого в Бидгощі, габілітованого доктора, професора — Даріуша Домбровського. Знаменитий руський володар, князь Волині, Галичини та Києва, король Русі, докладно охарактеризований літописами й писемними пам'ятками західноєвропейських держав, від XIX ст. періодично цікавив учених¹.

Уже поверхневий аналіз праці Д. Домбровського дає зрозуміти, що перед читачем лише перший том, присвячений обраній статі, обсягом понад 500 сторінок. Одразу ж варто зауважити, що досі ніхто з істориків не написав такого об'ємного дослідження, присвяченого Данилові Романовичу. Автор поділив книгу на чотири частини: I. Вступ; II. Політична біографія Данила, яка включає вісім окремих підрозділів, сформованих за хронологічним принципом; III. Епілог; IV. Додатки.

¹ Див., наприклад: Гуслистий К. Данило Галицький.— Саратов, 1942.— 12 с.; Котляр М. Данило Галицький.— К., 1979.— 186 с.; його ж. Данило Галицький.— К., 2001.— 153 с.; його ж. Даниил, князь Галицкий: документальное повествование.— СПб.; К., 2008.— 320 с. та ін.

Монографія історика — свого роду підсумок багаторічних генеалогічних студій родини Романовичів, відтак містить чимало цікавих вставок, присвячених саме родині короля Данила, його матримоніальним стосункам та впливу на шлюбну політику сімейства загалом. Учений збагатив свою книжку періодичними літературними зворотами, цікавими пасажами, покликаними зацікавити читача, викликати в нього посмішку, співпереживати авторові та головному героєві твору.

Обраний хронологічний принцип подачі матеріалу, вочевидь, підказує — 2-й том вийде друком у цілком іншому стилі. Наразі маємо реконструйовану порічно біографію князя, в якій історик насамперед підказує підсвідомо зміст — детально аналізує застарілі хронологічні кліше*. Піддається зрозумілому переглядові й термінологія. Найбільш класичний приклад — учений жодного разу не вжив поняття „Данило Галицький“, яке традиційно використовувалося від XIX ст.² Дуже обережно дослідник вживає також географічну номенклатуру, зокрема „Галицько-Волинська Русь“ у Д. Домбровського лише так звана. Такі позиви слід лише вітати, бо нарешті маємо нагоду силами хоча б зарубіжних колег розпочати перегляд псевдоісторичних усталених в історичній науці засад, які реально викривляють наше минуле у світлі, хоча б, зокрема, історіографічної, а не історичної термінології.

Вражають масштаби використаних джерел та історіографії, досі в такій кількості не залучуваних жодним сучасним біографом Данила Романовича. Автор, знаючи латину, оперує джерелами не лише руського, але й польського, угорського, німецького, чеського походження, документами папської канцелярії, археологічними матеріалами, пам'ятками сфрагістики тощо. Тут хотілося б сказати про дивну для частини західноєвропейських досліджень традицію вживати транслітерацію під час використання літописних витягів, що притаманно і цій публікації. Хоча книжка, безумовно, адресована широкому колові читачів, зрозуміло, що зацікавлені в освоєнні української історії принаймні елементарні знання літописних текстів повинні б мати, а відтак потреба вживати латину для представлення розлогих цитат з руських нарративів відпадає.

Вражають інформативністю й скрупульозністю примітки майже на кожній сторінці праці, в яких розлого пояснено дискусійні фрагменти тексту. Вчений часто дискутує з колегами (Миколою Котляром, Леонтієм Войтовичем, Олександром

Майоровим, Олексієм Толочком та ін.), неодноразово наводить цілком різні за змістом думки істориків стосовно окремих життєвих епізодів персони, яку досліджувано.

Цілком свідомо історик обрав кілька вагомих життєвих періодів діяльності князя: II.1) Спадкоємець Романа (біля 1201—1205); II.2) Важкі роки 1205—1207; II.3) У тіні тестя; II.4) Володар Волині бореться за Галич (1228—1240); II.5) Напад Батухана та його наслідки для Романовичів; II.6) На вершині слави 1245—1258; II.7) Перелом — напади Бурундая та їхні результати; II.8) Останні роки (1258—1264). Важко сперечатися з обраною тактикою написання біографії Данила Романовича. Навіть в такому контексті учений доволі чітко окреслив головні напрями діяльності князя, у яких на особливу увагу заслуговують угорський, польський, чеський, прибалтійський (Литва та проблема ятвягів), стосунки з папством і Чингізидами та ін.

Автор відтворив власну інтерпретацію родинних зв'язків старшого Романовича. Він, зокрема, наводить факти потрійного одруження сина Романа, діяльність наймолодшого сина Мстислава (II) та інші, не позбавлені дискусії сюжети. Історик розглядає військові конфлікти крізь призму функціонування шляхів сполучень, відстаней, які мусили долати армії ворожих сторін, традицій формування війська, можливостей його утримання та використання в конкретних історичних умовах. Д. Домбровський уважно вивчав пори року, згадані в літописі, та астрономічні явища, які давали можливість в окремих випадках істотноше представити сюжети з біографії старшого Романовича. Вжита методика неоціненна з погляду реконструкції галицько-волинського літописання.

При цьому історик дотримується старих позицій у переліку дискусійних питань. Автор досі обережно дотримується версії про те, що Данилову матір звали Марією, не приймаючи, таким чином, версії О. Майорова, нещодавно запропонованої читачеві в спеціальному дослідженні³. Здавалося б, що вже понад 15 років вичерпаною залишалася тема конфлікту Романовичів з Добжинським орденом⁴, однак учений знайшов нові невивчені фрагменти і в цій темі. Категорично автор висловився проти участі князя у битві на р. Лейті 15 червня 1246 р. на боці угорського короля Бели IV проти австрійського герцога Фрідріха Бабенберга. Якоюсь мірою новими виглядають

* Відомо, що міжнародна група істориків, в якій чільне місце займає Д. Домбровський, розпочала масштабне дослідження хронології Галицько-Волинського літопису, який є найважливішим джерелом до історії усіх галицьких й волинських володарів XIII ст. Історик переглядає майже кожне датування, наводить усталені в дочасній літературі думки, полемізує чи підтримує ті чи інші хронологічні моменти.

² Див., зокрема, Костомаров М. І. Данило Романович Галицький // Літературний збірник видавельної Галицько-руської матицею. — 1886. — Вып. 1. — С. 48—87.

³ Див., наприклад: Майоров О. В. Єфросинія Галицька. Дочка візантійського імператора в Галицько-Волинській Русі: княгиня і черниця / Відп. ред. тому Л. В. Войтович. — Біла Церква, 2013. — 224 с. (Серія: „Славетні постаті середньовіччя“)

⁴ Масан О. Добжинський Орден (до історії Дорогичинського інциденту 1237 року) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії (збірник наукових статей) / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. — Чернівці, 1996. — Вип. 1. — С. 41—53; Вип. 2. — С. 52—62.

оцінки Д. Домбровським коронації Данила в Дорогичині наприкінці 1253 р. та багатьох інших пересомислених автором сюжетів.

Кожен об'ємний аналізований фрагмент завжди закінчувався ґрунтовними стереоскопічними висновками, ретельно та винятково відповідально підготовленими польським професором.

Рубіжними для історика періодами в діяльності Данила Романовича часто були досягнення ним певного віку — 30-ти, 40-ка, 50-ти, 60-ти років. Учений, усвідомлюючи об'єктивну залежність активності князя на різному етапі його життя від власних антропологічних кондицій, здоров'я, на наш погляд, має рацію.

Мирослав ВОЛОЩУК

Богдан Кіндратюк. Дзвонарська культура України.— Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2012.— 898 с.— (Історія української музики: Дослідження. Вип. 19 / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України)

Автор рецензованої праці — знаний в Україні фахівець із питань дослідження дзвонарського мистецтва. Заслужують на високу оцінку, зокрема, такі монографічні розвідки Б. Кіндратюка, як „Нариси музичного мистецтва Галицько-Волинського князівства“ (Львів, 2001) та „Духовне здоров'я школярів і музика дзвонів: етнопедagogічний аспект“ (Івано-Франківськ, 2005), а також низка статей.

Аналізована праця — це дослідження академічного спрямування, оперте на ґрунтовну джерельну базу, багату на історіографію, багаторічне вивчення історії дзвонарства як в Україні, так і поза її межами (втім, у вступі автор стверджує, що „Дзвони і дзвонарське мистецтво поки що посідають скромне місце в історії української культури“, с. 7), тривалу краєзнавчо-пошукову працю тощо.

Крім того, слід наголосити на тому, що в монографії йдеться про питання дзвонарства в західноєвропейських та російських наукових працях, енциклопедичних виданнях. На жаль, історію дзвонарської культури в Україні, зокрема щодо князівської доби, вивчено мало і то здебільшого в неукраїнській редакції. Відрадно, що Б. Кіндратюк намагається піддавати критиці такі „аналітичні“ трактування окремих західноєвропейських та російських науковців.

Монографічна праця має виразний інтердисциплінарний характер, позаяк охоплює питання не тільки історії дослідження дзвонів, розвитку дзвонарської культури впродовж віків, питання прикладного та виконавського характеру, що потрібно для всебічного висвітлення дзвонарства.

У монографії Б. Кіндратюк детально розглянув історію дзвонарської культури крізь призму століть, військових потрясінь ХХ ст., ідеологічні догми та перепони. Автор пише про становлення лексикографії від „Лексикона“ Памви Беринди до словникарської практики ХІХ—ХХ ст. (згадано та віддано належне внескові Володимира Супранівського). У праці виразно простежується тема „дзвони — церковна архітектура“ (напри-

клад, ідеться про знаного в Галичині архітектора Едуарда Нагірного), дзвони та їх пряме чи опосередковане відображення у малярстві, зокрема в акварелях Олени Кульчицької та загалом, як пише Б. Кіндратюк, „візуальних видах мистецтв“; становлення органології (внесок Гната Хоткевича, Михайла Хая та ін.); еволюція практики відливання дзвонів упродовж віків; значення дзвонів у християнському житті, їх використання згідно з рукописними монастирськими уставами (Типіки, Обіходники), застосування у медичній практиці та ін. Водночас Б. Кіндратюк ставить перед науковцями й інші перспективні питання вивчення предмета дослідження: графіка книг ХVІ—ХVІІІ ст., де зображено дзвони, ідіофони, філіграні з малюнками кампанологічної тематики. Ці напрями також додадуть дещо нового до вивчення історії дзвонів.

Автор доречно залучив і матеріяли з гуманітарної сфери — народнопісенна творчість (мало відображена духовнопісенна спадщина), красне письменство, етнопедagogічні дискурси та ін. Зазначимо, що Б. Кіндратюк уважно вивчив тексти давніх українських легенд, приповідок. Усе це дає можливість повніше сприймати вельми інформативний текст монографії.

Окремий параграф монографії присвячений текстам українських письменників та поетів, переважно ХІХ—ХХ ст. Мовиться про поезію Тараса Шевченка, прозові твори Івана Нечуя-Левицького, Богдана Лепкого, Уласа Самчука, знамениту збірку Павла Тичини „Сонячні кларнети“ та тексти багатьох інших діячів української літератури. Зрештою, такий вектор дослідження навряд чи можливо охопити в одній чи навіть у кількох монографіях, однак залучення таких матеріялів дає можливість всебічно розглянути дзвонарство.

Слід також відзначити, що авторові вдалося написати цікавий параграф про „Відображення дзвонів і дзвонів в українській композиторській музичній творчості“, спираючись з-поміж іншого на музикологічні спостереження С. Людкевича, сучасні студії Олександра Козаренка та інших

